

تحلیل دارایی‌های پنج گانه معیشتی در جوامع روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان دره شهر)

زینب رحیمی^۱

مهدی کریمی دهکردی^۲

چکیده

رویکرد معیشت پایدار از رویکردهای جدید در توسعه پایدار روستایی است که برای کاهش فقر و توسعه روستاها مورد توجه قرار گرفته است. تأمین معیشت پایدار روستاییان در دنیای امروز از اولویت‌ها می‌باشد که باید از انواع دارایی‌ها (طبیعی، انسانی، مالی، فیزیکی و اجتماعی) روستاییان برای بهبود و ارتقای معیشت آن‌ها استفاده کرد. هدف کلی این پژوهش ارزیابی وضعیت معیشت جوامع روستایی شهرستان دره شهر با استفاده از رهیافت slf و الگوی cipp می‌باشد. اطلاعات جمع‌آوری شده از روستاهای این شهرستان در بین سه تیپ روستاهای برخوردار، نیمه برخوردار و کم برخوردار بر اساس چارچوب مفهومی تحقیق و با مقایسه متغیرهای معیشت انجام گردید. این تحقیق از نظر هدف کاربردی، به لحاظ روش پیمایشی- غیرآزمایشی می‌باشد که حجم کل جامعه آماری ۱۶۱۴۰ خانوار بوده و حجم نمونه مورد مطالعه با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۰ نفر در ۱۶ روستای مورد مطالعه با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای و با استفاده از انتصاب متناسب تعیین شد. به منظور جمع‌آوری اطلاعات از ابزار پرسش‌نامه محقق ساخت، مصاحبه و مشاهدات میدانی استفاده گردید. برای تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی با بهره‌مندی از نرم‌افزار SPSS بهره برده شد. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که بین روستاهای مورد مطالعه از نظر برخورداری دارایی‌های معیشتی تفاوت معنی‌داری وجود دارد. همچنین آزمون فریدمن نشان می‌دهد که سهم دارایی‌های طبیعی در روستاهای مورد مطالعه بیشتر است و سهم دارایی‌های انسانی، اجتماعی، طبیعی، فیزیکی و مالی به ترتیب ۳/۳۹، ۳/۳۰، ۳/۵۹، ۱/۳۳، ۳/۳۹ می‌باشد.

واژگان کلیدی: مدل سیپ، دارایی‌های معیشتی، شهرستان دره شهر، معیشت پایدار.

مقدمه

رویکرد معیشت پایدار به عنوان یکی از رویکردهای جدید توسعه پایدار روستایی و شیوه‌ای برای اندیشیدن و تلاش برای دستیابی به توسعه، در اواخر دهه ۱۹۸۰ با هدف پیشرفت و در جهت فقرزدایی از اجتماعات روستایی به وجود آمد (سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۲). رویکرد معیشت پایدار از دهه ۱۹۹۰ میلادی آغاز و بیشتر با کارهای رابرت چمبرز شناخته می‌شود، معیشت به معنای زندگی و زنده‌بودن، توانایی‌ها، دارایی‌ها و فعالیت‌هایی است که برای زندگی و زنده‌بودن مورد نیاز است (Chambers, 2005: 5). درک زمینه معیشت مرحله‌ای حیاتی به شمار می‌رود، زیرا معیشت هر ملتی به روابط، فرهنگ و محیط و منابع آن‌ها وابسته است و برای درک درست آن به شناخت محیط و روابط و سرمایه‌های مختلفی که دارند، نیاز است (Barrett et al, 2001: 315-316). معیشت شامل توانایی‌ها (فروشگاه‌ها، منابع و میزان دسترسی) و فعالیت‌های مورد نیاز برای استفاده از زندگی است (Mbaiwaa&Stronzab, 2010: 233). دارایی‌های معیشتی شامل ۵ دسته بوده که در نهایت به معیشت پایدار منجر می‌شوند؛ این دارایی‌ها عبارت‌اند از (فیزیکی، انسانی، مالی،

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد رشته توسعه روستایی- دانشکده کشاورزی- دانشگاه شهرکرد

^۲ استادیار گروه توسعه روستایی- دانشکده کشاورزی- دانشگاه شهرکرد(نویسنده مسئول)

طبیعی و سرمایه اجتماعی) (wang etal, 2016:186). سرمایه انسانی شامل دانش و مهارت‌های انباشته شده در کسب آموزش و تجربه و دادن آموزش می‌شود. سرمایه انسانی به سلامت جمعیت شاغل در جامعه اشاره دارد به آن معنا که بدون داشتن سلامتی، افراد نمی‌توانند از دیگر سرمایه‌ها استفاده کنند (سجاسی قیداری، ۱۳۹۵: ۵۹۷). دارایی‌های طبیعی محیط‌های روستایی، به واسطه قرارگیری در موقعیت‌های جغرافیایی ویژه در عرصه قلمرو سرزمینی، بیشترین ارتباط را با محیط طبیعی دارند و سرمایه طبیعی در حفاظت از انواع زندگی، شامل زندگی انسان، لازم است اما فعالیت‌های انسانی اغلب موجب از بین رفتن سرمایه و کیفیت منابع طبیعی می‌شود. به‌طور کلی، اصطلاح سرمایه طبیعی به منابع طبیعی مانند آب، مواد معدنی، نفت و زمین، اکوسیستم و آب‌وهوای بدون تغییر اشاره دارد (سجاسی قیداری، ۱۳۹۵: ۵۹۷). سرمایه‌های فیزیکی به ساخته‌های انسان ساخت اشاره میکند که زیرساخت‌های اساسی از جمله وضعیت حمل‌ونقل، مسکن، آب، انرژی و ارتباطات و تجهیزاتی برای تولید (ماشین‌آلات کشاورزی) را شامل می‌شود (F0uracre, 2001; Morse;2013; Elics,1999; belecher,bastide,castella, Bosissiere, 2012:523). در اصطلاح اقتصادی، سرمایه‌های فیزیکی به عنوان کالای تولیدی تعریف می‌شوند که در مقابل کالاهای مصرفی است؛ سرمایه اجتماعی، دارایی است که افراد از طریق آن می‌توانند به منابع و دیگر عوامل دسترسی پیدا کنند و معیشت‌شان را بهبود بخشند (Bebbington, 1999: 596).

با وجود برنامه‌ریزی‌ها و تلاش‌های متعدد در زمینه توسعه روستایی و توجه‌های انجام شده به روستاها، توفیق قابل قبولی در زمینه معیشتی حاصل نشده است و ساکنان نواحی روستایی با مشکلات عدیده معیشتی دست به گریبان هستند. روستاهای استان ایلام به ویژه شهرستان دره شهر نیز از این قاعده مستثنی نبوده و علیرغم دارایی‌های قابل توجه، از مشکلات معیشتی رنج می‌برند.

روستاهای شهرستان دره‌شهر توانمندی‌ها و استعدادهای فراوان در زمینه‌های طبیعی (وجود منابع آبی و اراضی باغی و کشاورزی حاصلخیز)، بافت فرهنگی، تاریخی و گردشگری دارد. علاوه بر موارد ذکر شده استقرار این شهرستان در یک استان مرزی نیز می‌تواند به عنوان پتانسیلی قابل توجه در زمینه‌های ایجاد معیشت پایدار تلقی گردد. اما به دلایل متعدد هم‌چنان ساکنان مناطق روستایی این منطقه دچار مشکلات معیشتی بوده و این امر خود سبب ایجاد نابسامانی‌هایی از ابعاد اجتماعی، فرهنگی، زیست‌محیطی و اقتصادی می‌گردد؛ لذا انجام پژوهش‌هایی در این زمینه که بتواند گامی در راستای رفع مسائل ذکر شده بردارد، بیش از پیش محرز می‌نماید.

این پژوهش ضمن شناسایی و ارزیابی سرمایه‌های معیشتی در نواحی روستایی شهرستان دره‌شهر به دنبال تنوع‌بخشی به فعالیت‌های معیشتی و بهبود استانداردهای زندگی و توانمندسازی خانوارهای روستایی این منطقه می‌باشد که بتواند به بهبود وضعیت معیشتی و حل چالش‌ها کمک نماید.

مبانی نظری

معیشت به تمام دارایی‌های مالی و اجتماعی، قابلیت‌ها و فعالیت‌های لازم برای شیوه زندگی اطلاق می‌شود معیشت زمانی پایدار خواهد بود که این قابلیت‌ها و دارایی‌ها را در زمان حال و آینده حفظ کند و آن را بهبود بخشد به طوری که منابع طبیعی پایه را از بین نبرد و مانع از بروز شوک‌ها و استرس‌ها شود و آن‌ها را مدیریت کند (UNDIO & FAO, 2008: 594) از دیدگاه چمبرز، زمانی معیشت پایدار خواهد بود کره در مقابل تنش‌ها، استرس‌ها و شوک‌ها مقاوم باشد و قابلیت‌ها و دارایی‌ها نه تنها در حال حاضر، بلکه برای آیندگان نیز حفظ شود و دیگر اینکه منافع خالصی برای گذران معیشت دیگران در سطوح ملی و محلی کوتاه مدت یا بلندمدت ایجاد کند (department for international development, 2008:522).

راهبردهای معیشتی ممکن است شامل استفاده از منابع طبیعی برای کسب درآمد، مهاجرت و ارسال وجوه، فعالیت‌های خارج از مزرعه، مقرری و حقوق بازنشستگی و غیره باشند بنابراین انتخاب راهبرد یک فرآیند پویا است (serrate, 2008: 4). رویکرد امرارمعاش، مردم محور است و بیشتر مطالعه معیشت روستاها در زمینه‌های مختلف، حتی زمانی که خانواده‌ها تحت فشار هستند را نشان می‌دهد (yaro, 2006: 149). معیشت شامل توانایی‌ها و فعالیت‌های موردنیاز برای استفاده از زندگی است (Mbaiwaa & stronzab, 2010:)

637). دارایی های انسانی هم از لحاظ سخت افزاری (تعداد افراد و تعداد نیروی کار) و هم از لحاظ مغز افزاری (تعداد تحصیل کردگان، سطح سواد) اهمیت فراوانی دارند (shen, 2009:597).

استراتژی های متعددی بامحوریت معیشت پایدار در زمینه های سنجش مختلف اعم از سطح دارایی ها، صنایع کوچک، کشاورزی و تاثیر دارایی های منطقه ای و توان محیطی بر بازار تعریف شده است که همگی آن ها، به طور مشترک بر ابعاد ۵ گانه سرمایه های طبیعی، اجتماعی، مالی، فیزیکی و انسانی تاکید داشته اند. به زبان ساده تر اینکه دارایی های پنج گانه ذکر شده، همگی وجه مشترک مفهوم معیشت پایدار می باشد. در ادامه به برخی از چارچوب های مفهومی در مطالعات مختلف به صورت گذار اشاره می شود.

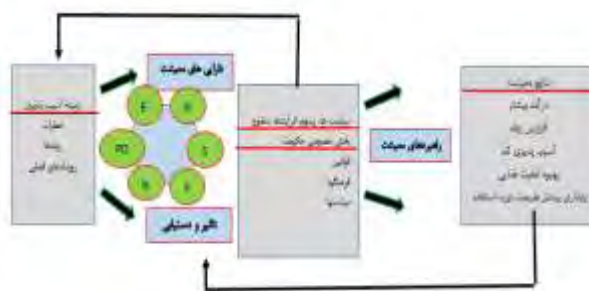
شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر معیشت پایدار کشاورزان مورد مطالعه: شهرستان شازند (دریان آستانه و همکاران، ۱۳۹۷).
سنجش سطح دارایی های معیشتی در مناطق روستایی با رویکرد معیشت پایدار مطالعه موردی: روستاهای شهرستان تایباد (سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۵).

بررسی نقش صنایع کوچک بر بهبود معیشت خانوارهای روستایی بررسی موردی: شهرستان های سیروان و چرداول - استان ایلام (مهدی زاده و علی بیگی، ۱۳۹۵).

تحلیل اثر بازارچه های مرزی بر معیشت پایدار پس کرانه های روستایی (مورد مطالعه: بخش خاو میرآباد شهرستان مریوان) (ویسی و همکاران، ۱۳۹۶).

پچارچوب معیشت پایدار راهبردی برای بقا و ارتقای خانوار در سکونتگاه های غیررسمی، مورد پژوهی: محله اسلام آباد، تهران (صرافی و شمسی، ۱۳۹۳).

همان‌گونه که در مطالعات بالا نیز مشاهده گردید، به‌اتفاق تمامی چارچوب‌های موجود در زمینه معیشت پایدار دارای رکن مرکزی دارای‌های ۵ گانه می‌باشند. در مطالعه حاضر نیز با بهره‌مندی از دارای‌های پنج‌گانه معیشتی و همچنین استفاده از مدل ارزیابی سیپ (یکی از قوی‌ترین مدل‌های موجود در این زمینه) به بررسی وضع موجود، تعریف چارچوب مفهومی تحقیق و تعریف رابطه بین متغیرها با بهره‌مندی از تحلیل دینامیکی پرداخته شده است که در هیچ یک از مطالعات موجود در پیشینه مشاهده نگردید و از این حیث می‌تواند بعد نوآوری در پژوهش حاضر تلقی گردد.

پیشینه تحقیق:

بذرافشان و همکاران (۱۳۹۷) در تحقیقی با عنوان بررسی عوامل و محرک‌های تغییر الگوی معیشت روستاهای مناطق مرزی مورد مطالعه دهستان میانان، شهرستان سرباز به این نتیجه رسیدند که از بین ۳۵۴ پاسخگو، الگوی معیشتی ۷۲/۸۸ درصد آن‌ها تغییر پیدا کرده است و الگوی معیشتی ۲۷/۱۲ درصد تحولی ایجاد نشده است.

اعظمی و هاشمی امین (۱۳۹۶) در تحقیقی با عنوان تحلیل تأثیرات شرکت‌های کشت و صنعت بر دارای‌های خانوارهای کارگران شاغل با رویکرد معیشت پایدار، مورد مطالعه: کشت و صنعت میاندوآب خوزستان که جامعه آماری که مشتمل بر ۵۰۰ خانوار هستند که با استفاده از فرمول کوکران ۱۴۰ نفر از کارگران انتخاب شدند هم چنین نتایج نشان دادند که سرمایه طبیعی ۰/۸۴، انسانی ۰/۷۷، اجتماعی ۰/۸۸، فیزیکی ۰/۸۵، و اقتصادی ۰/۷۵ می‌باشد.

ویسی و همکاران (۱۳۹۶) در تحقیقی با عنوان تحلیل اثر بازارچه‌های مرزی بر معیشت پایدار پس‌کرانه‌های روستایی مورد مطالعه بخش خاو میرآباد شهرستان مریوان به این نتیجه رسیدند که تأسیس بازارچه‌های مرزی نقش مثبت و مؤثری در ارتقای سطح معیشت روستاییان با افزایش سطح دارای‌های معیشتی آن‌ها داشته است، هم‌چنین تأسیس بازارچه مرزی با کاهش آسیب‌پذیری روستاییان در برابر بحران‌ها و شوک‌ها و تنوع معیشتی، زمینه‌ساز افزایش پایداری معیشت روستاییان شده است.

سجاسی قیداری و همکاران (۱۳۹۵) در تحقیقی با عنوان سنجش سطح دارای‌های معیشتی در مناطق روستایی با رویکرد معیشت پایدار مطالعه موردی روستاهای شهرستان تایباد به این نتیجه رسیدند که یافته‌ها نشان می‌دهد که بین روستاهای مورد مطالعه از نظر برخورداری از دارای‌های معیشتی تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

علی‌بیگی و مهدی‌زاده (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان بررسی صنایع کوچک بهبود معیشت خانوارهای روستایی بررسی موردی: شهرستان سیروان چرداول به این نتیجه رسیدند که یافته‌ها نشان داد که به‌غیر از سرمایه طبیعی میزان افزایش سرمایه‌های انسانی، مالی، اجتماعی، فیزیکی خانوارهای شاغل پس از اشتغال در صنایع کوچک بالاتر از زمان پیش از اشتغال است.

کریمی و کرمی دهکردی (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان بهره‌برداری از مراتع و لزوم متنوع معیشت خانوارهای روستایی مطالعه موردی شهرستان ماه‌نشان به این نتیجه رسیدند که با تقویت دانش و مهارت بهره‌برداران از طریق برنامه‌های ترویج کشاورزی و اعمال دیگر سیاست‌ها می‌توان انتظار داشت که در آینده از فشار بر منابع طبیعی کاسته شود.

عبدالله‌زاده و همکاران (۱۳۹۴) در تحقیقی با عنوان بررسی تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی در استان گلستان به این نتیجه رسیدند که سرمایه‌های معیشتی پنج‌گانه در دو گروه از روستاها کمتر از حد متوسط و در وضعیت نامناسب بود و مهم‌ترین زمینه آسیب‌پذیری در هر دو گروه روستاهای گردشگری و غیرگردشگری، فصلی بودن تغییرات است که معیشت روستاییان را با مشکل مواجه کرده است، هم‌چنین نتایج آزمون t تک نمونه‌ای نشان داد که سرمایه‌های معیشتی ۵ گانه در دو گروه روستاها کمتر از حد متوسط و در وضعیت نامناسب بود.

عبدالله‌زاده و همکاران (۱۳۹۴) در تحقیقی با عنوان بررسی تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی در استان گلستان به این نتیجه رسیدند که سرمایه‌های معیشتی پنج‌گانه در دو گروه از روستاها کمتر از حد متوسط و در وضعیت نامناسب بود و مهم‌ترین زمینه آسیب‌

پذیری در هر دو گروه روستاهای گردشگری و غیرگردشگری، فصلی بودن تغییرات است که معیشت روستاییان را با مشکل مواجه کرده است.

توکلی و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان تحلیل عوامل مؤثر بر معیشت روستایی بررسی موردی روستاهای شهرستان سردشت به این نتیجه رسیدند که اصلی ترین عوامل تأمین معیشت متأثر در شرایط تحمیلی محیطی فعالیت های کشاورزی و مبادلات مرزی است، هم چنین نتایج نشان داد به طور کلی بین عوامل جغرافیایی همانند شیب زمین، دسترسی سطح آموزشی، نزدیکی به نوار مرکزی و الگوی معیشت روستاییان منطقه رابطه معنا داری وجود دارد که الگوی معیشتی خاصی را برای روستاهای منطقه ایجاد کرده است.

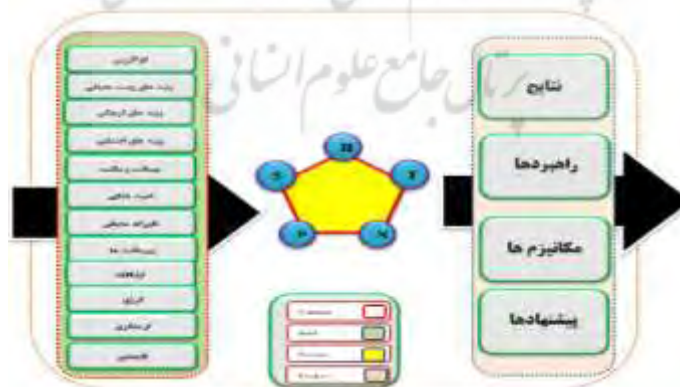
اودایاکومارا و شرستا ۲۰۰۱ به بررسی پویایی سطح معیشت خانواده در دوره‌ی زمانی ۱۹۹۸ و ۲۰۰۸ پرداختند. نتایج بیانگر این بود که در طی زمان دارایی های معیشتی، شامل سه سرمایه فیزیکی، انسانی و اجتماعی، افزایش یافته، در حالی که دسترسی به سرمایه های طبیعی و مالی کاهش یافته است.

سو و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان گردشگری میراث فرهنگی و پایداری معیشت جامعه روستایی اسکان یافته به این نتیجه رسیدند که گردشگری منجر به بهبود استانداردهای زندگی و افزایش معیشت پایدار نمی شود، وابستگی زیاد به گردشگری و از بین رفتن معیشت سنتی ممکن است خطرات بلندمدت را افزایش دهد، اگرچه به نظر می رسد گردشگری گزینه مناسب و مؤثری برای معیشت برخی از جوامع اسکان یافته در نزدیکی مقصد گردشگری است، اما پیوندهای بین گردشگری و سایر بخشهای اقتصادی به منظور متنوع سازی و حداکثر فرصتهای ایجاد شده توسط گردشگری مهم است.

وارنیوم (۲۰۱۸) در تحقیقی با عنوان امنیت غذایی و رویکرد معیشت پایدار در توسعه اوگاندا، به این نتیجه رسید که پرورش خرگوش می تواند به جوامع روستایی کمک کند تا وضعیت معیشت خود را بهبود بخشند. به واسطه پرورش خرگوش، منطقه کابال کاهش چشمگیر سوء تغذیه در بین کودکان و بزرگسالان را شاهد بود، تعداد بیشتری از کودکان توانسته اند به مدرسه بروند، درآمد روستایی افزایش یافته و امنیت غذایی بهبود یافته است.

جمع بندی پیشینه پژوهش

چارچوب مفهومی یک ابزار تحلیلی است که پژوهشگر بر اساس مدل مفهومی درباره روابط بین عوامل که در فرآیند مسئله مهم هستند مدل مفهومی را ترسیم می کند این مدل مفهومی با بررسی مقالات معتبر داخلی و خارجی به دست آمده است.

شکل (۱). چارچوب مفهومی تحقیق

(منبع: یافته های تحقیق، ۱۳۹۹)

چارچوب مذکور که بر اساس مدل سیپ طراحی شده جهت ارزیابی معیشت پایدار جوامع روستایی شهرستان دره شهر می باشد و دارای ۵ مؤلفه اصلی دارایی های معیشتی، یعنی سرمایه انسانی، مالی، فیزیکی، طبیعی و اجتماعی می باشد.

مدل سیپ از چهار بخش زمینه، ورودی، فرآیند و خروجی تشکیل شده است. مرحله ورودی با توجه به بررسی پیشینه پژوهش شامل کلیه پتانسیل‌های موجود در مناطق روستایی می‌باشد، مرحله فرآیند در قالب رهیافت چارچوب معیشت پایدار مورد بررسی قرار خواهد گرفت و در بخش خروجی نتایج، راهبردها، مکانیزم‌ها و پیشنهادهای حاصل از پیمایش در محیط؛ عملیاتی خواهد شد.

الگوی سیپ یک چارچوب جامع برای ارزشیابی و مهم‌ترین هدف آن بهبود عملکرد برنامه است، این الگو به دست‌اندرکاران برنامه کمک می‌کند تا با جمع‌آوری اطلاعات به‌طور منظم برنامه خود را در جریان اجرای برنامه و در پایان اجرای آن اصلاح کنند در این الگو برای شناخت میزان موفقیت برنامه در تحقق هدف‌های تعیین‌شده علاوه بر سه مرحله تعیین کردن، به دست آوردن و فراهم کردن ترکیب اطلاعات به‌دست‌آمده و تحلیل‌شده) در مورد برنامه به‌صورت توصیفی (توصیف دقیق برنامه مورد ارزشیابی) و قضاوتی (مقایسه یافته‌ها با معیار ارزشیابی) چهارعنصر کلیدی مورد سنجش و ارزشیابی قرار می‌گیرد.

الگوی ارزشیابی سیپ پروسه چرخشی است که به فرآیند توجه دارد نه به محصول یا بازده. در این الگو چهارعنصر کلیدی با یک نوع ارزشیابی خاص مورد بررسی قرار می‌گیرند که عبارت‌اند از ارزشیابی زمینه (context) ارزشیابی زمینه نیازها و مسائل مربوط به حوزه مشخص شده و نیازهای اساسی و عمده از طریق مصاحبه و مشاهده مورد سنجش قرار می‌گیرد و حاصل این فعالیت‌ها منجر به تدوین و اولویت‌بندی هدف‌های برنامه می‌شود. ارزشیابی درون داد (Input) در این ارزشیابی همه عوامل مؤثر برای رسیدن به برنامه در طول اجرای برنامه مورد بررسی قرار گرفته که حاصل آن انتخاب یک برنامه از میان برنامه‌های موجود است که ارزشیابی درون داد به اجرای برنامه در عمل کمک می‌کند. ارزشیابی فرآیند (process) در این ارزشیابی با استفاده از مشاهده مستقیم و دقیق چگونگی اجرای برنامه ابعاد مختلف شناسایی و با آنچه در برنامه شناسایی شده مقایسه می‌شود که از طریق میزان تطابق آنچه در برنامه پیش‌بینی شده هرگونه انحراف، ضعف، کمبود و نارسایی احتمالی مشخص شده که به شناخت چگونگی به اجرا درآمدن برنامه در دنیای واقعی کمک کرده و در جریان عمل اصلاح، نقص‌ها برطرف و شانس موفقیت برنامه افزایش می‌یابد. ارزشیابی برون داد (product) این ارزشیابی برای پی بردن به میزان موفقیت برنامه در رسیدن به هدف‌های پیش‌بینی‌شده و اثرات جانبی مثبت و منفی برنامه استفاده می‌شود که حاصل آن شناخت نتایج به‌دست‌آمده و تصمیم‌گیری در مورد ادامه برنامه اصلاح و باسازی برنامه خواهد بود. با توجه به جامع بودن الگوی سیپ و ویژگی‌های مثبت آن در بسیاری از فعالیت‌های ارزشیابی در مقیاس بزرگ استفاده می‌شود (کیامنش، ۱۳۹۲).

جدول ۲: شاخص‌ها و متغیرهای تبیین‌کننده دارایی‌های معیشتی در روستاهای مورد مطالعه

شاخص‌ها	دارایی
زیرساخت فعالیت‌های غیرزراعی مثل دامپروری، ادوات و وسایل مکانیزاسیون کشاورزی، سیستم جمع‌آوری زباله، صنایع تبدیلی و تکمیلی، سرمایه‌گذاری و هزینه دولت در توسعه انواع شغل در روستا، وضعیت به بازار رسانی تولیدات و محصولات، وضعیت دسترسی به وسیله نقلیه، میزان خرد بودن و عدم یکپارچگی اراضی، دوری نسبی از شهر و مراکز تصمیم‌گیری، امکانات و زیرساخت‌های گردشگری، وضعیت سیستم‌های ارتباطی، زیرساخت فعالیت‌های کشاورزی مثل جاده‌های بین مزرعه	فیزیکی
وضعیت مهارت‌های فنی و عملی، دسترسی به خدمات آموزشی، نرخ بیکاری در سنین مختلف، وضعیت دوره‌ها و برنامه‌های آموزشی، خلق روش‌های جدید و نو، نیروی انسانی ماهر و باسواد، وجود روحیه تعاون و همکاری	انسانی
نوسانات قیمت محصولات کشاورزی، استفاده از خانه‌های روستایی به عنوان مکان‌های اقامتی، استفاده از برنامه‌های اهدای وام، سرمایه‌گذاری توسط دولت در توسعه مشاغل خرد، بدهکاری به بانکها و منابع غیررسمی، تمایل بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در روستاها	مالی
اختلافات قومی- قبیله‌ای، سطح استفاده از رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی، مشارکت در تصمیم‌گیری و فعالیت‌های اجرایی، خروج نیروی کار و مهاجرت جوانان، گرایش روستاییان به زندگی شهری، کسب و کار زنان، وجود ارتباطات فامیلی، تشکل- های روستایی (NGO)، تمایل جوانان به اشتغال در بخش کشاورزی	اجتماعی
جاذبه‌های متنوع فرهنگی و طبیعی، سطح حاصلخیزی اراضی، طرح‌های ناسازگار بر محیط زیست، منابع و محصولات جنگلی، سرمایه‌دگی، مصرف مواد پروتئینی، خشکسالی، سیل، منابع تجدید پذیر، حفاظت از محیط زیست	طبیعی

مواد و روش ها:

تحقیق حاضر از نظر نوع کاربردی، از لحاظ چگونگی جمع آوری داده‌ها غیرآزمایشی و از نوع پیمایشی می‌باشد. جامعه آماری تحقیق شامل ۱۶۱۴۰ خانوار روستایی ساکن شهرستان دره شهر هستند که جمعیتی در حدود ۵۸۴۲۹ را دربر می‌گیرد. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۳۸۰ خانوار به دست آمد. ابزار جمع آوری داده‌ها در این پژوهش، پرسشنامه ساختارمند و محقق ساخته می‌باشد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار spss استفاده شد. روایی پرسشنامه با استفاده از پیل متخصصان مورد تأیید قرار گرفته است، و برای پایایی از آلفای کرونباخ استفاده شده، مقدار کلی آن (۰/۷۳) به دست آمده است.

محدوده مورد مطالعه:

استان ایلام با مساحتی حدود ۱۹۰۸۶ کیلومترمربع در غرب کشور قرار دارد، این استان از جنوب با خوزستان، از شمال با کرمانشاه و از شرق با لرستان همسایه است. بنابر سرشماری مرکز آمار ایران، جمعیت استان ایلام در سال ۱۳۹۵ برابر با ۵۸۰۱۵۸ نفر بوده است که از این میان ۲۹۵۱۹۹ نفر مرد و ۲۸۴۹۵۹ زن بوده‌اند. این استان ۱۵۹۳۱۰ خانوار دارد.

استان ایلام دارای ۱۰ شهرستان، ۲۶ بخش ۲۵ شهر ۴۹ دهستان و ۶۷۶ آبادی دارای سکنه می‌باشد.

شهرستان دره شهر در حوزه جغرافیایی استان ایلام و در ۳۳ درجه و ۹ دقیقه عرض شمالی و در ۴۷ درجه و ۲۴ دقیقه طول شرقی گرینویچ و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۱۵۰ متر و دارای وسعتی حدود ۸۸۷ کیلومترمربع می‌باشد، دارای جمعیتی در حدود ۵۸۰/۱۸۵ و دو بخش، چهار دهستان و ۶۴ روستا می‌باشد.

شکل (۲). موقعیت روستاهای مورد مطالعه

نتایج:

الف) نتایج توصیفی

با توجه به نتایج جدول شماره ۳ از مجموع ۳۸۰ نفر از پاسخگویان ۸۶/۶ درصد (۳۲۹) را مردان و ۱۲/۹ درصد (۵۱) را زنان تشکیل داده است. بیشترین فراوانی مربوط به طبقه سنی ۲۶-۳۵ سال بوده که ۱۳۶ نفر در این طبقه سنی قرار دارند. از لحاظ میزان تحصیلات ۳۱/۶ در سطح خواندن و نوشتن و راهنمایی و ۵۴/۷ دیپلم و بالاتر بوده‌اند. هم‌چنین از میان ۳۸۰ نفر از پاسخگویان ۲۶۷ نفر (۷۰/۳) درصد از پاسخگویان شغل آزاد، ۷۳ نفر (۱۹/۳) شغل دولتی، ۲۲ نفر (۵/۸) بازنشسته، ۱۱ نفر (۲/۹) محصل و دانشجو و ۷ نفر (۱/۸) بیکار بوده‌اند.

جدول (۳). توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب جنسیت، بازه‌ی سنی، شغل و وضعیت تحصیلی

وضعیت تحصیلی	فراوانی	درصد	بازه‌ی سنی	فراوانی	درصد	نوع شغل	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
خواندن و نوشتن	۵۴	۱۴/۲	۱۵-۲۵	۴۰	۱۰/۶	آزاد	۲۶۷	۷۰/۳	۷۰/۶
راهنمایی	۶۶	۱۷/۴	۳۵-۴۵	۱۳۶	۳۵/۸	دولتی	۷۳	۱۹/۳	۸۹/۶
دیپلم	۱۲۹	۳۳/۹	۴۵-۴۶	۱۲۰	۳۱/۶	بازنشسته	۲۲	۵/۸	۹۵/۴
کاردانی	۵۴	۱۴/۲	۵۵-۴۶	۳۶	۹/۳	بیکار	۷	۱/۸	۹۷/۲
کارشناسی ارشد و بالاتر	۲۵	۶/۶	۶۵-۵۶	۳۲	۸/۴	محصل و دانشجو	۱۱	۲/۹	۱۰۰
			۶۶-۷۵	۱۱	۳/۵	جنسیت	فراوانی	درصد	
			۷۶-۸۵	۵	۱/۳	مرد	۳۲۹	۸۶/۶۰	
						زن	۵۱	۱۲/۹۰	

اولویت‌بندی عوامل بهبود معیشت پایدار روستایی

به‌منظور تعیین مهم‌ترین عوامل بهبود معیشت پایدار روستاهای شهرستان دره شهر میانگین رتبه‌ای محاسبه گردید برای اولویت‌بندی از ضریب تغییرات استفاده گردید که یک شاخص نسبی است و امکان مقایسه متغیرهای متخلف را فراهم می‌آورد (جدول شماره ۵).

جدول (۵). اولویت‌بندی عوامل پنج‌گانه معیشت پایدار از دیدگاه روستاییان

ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین (از ۵)	گویه‌ها
-/۴۸	-/۹۴۰	۱/۹۳	وضعیت زیرساخت فعالیت‌های غیر زراعی در منطقه مورد مطالعه
-/۳۷	-/۸۵۷	۲/۲۵	وضعیت ادوات و وسایل مکانیزاسیون کشاورزی
-/۳۷	-/۹۹۷	۲/۵۷	وضعیت سیستم جمع‌آوری زباله
-/۴۸	-/۷۲۲	۱/۵۰	وضعیت صنایع تبدیلی و تکمیلی در منطقه
-/۴۵	-/۷۱۵	۱/۵۵	سرمایه‌گذاری و هزینه دولت در توسعه مشاغل
-/۴۹	-/۸۴۰	۱/۷۱	وضعیت بازار رسانی تولیدات و محصولات کشاورزی
-/۳۳	-/۸۸۱	۲/۶۳	وضعیت دسترسی به وسایل نقلیه
-/۵۸	۱/۱۸۴	۳/۱۷	میزان تأثیر خرد بودن و عدم یکپارچگی اراضی
-/۳۳	۱/۱۵۰	۳/۵۰	دوری نسبی از شهر و مراکز تصمیم‌گیری
-/۳۳	۱/۱۸۴	۳/۵۰	میزان تأثیر بهبود زیرساخت‌های گردشگری در جذب گردشگر
-/۵۶	۱/۱۲۴	۲	وضعیت سیستم‌های ارتباطی در منطقه
-/۵۰	-/۸۴۸	۱/۶۸	وضعیت زیرساخت فعالیت‌های زراعی
-/۳۵	۱/۲۳	۳/۴۵	تأثیر جاذبه‌های متنوع فرهنگی و طبیعی برای جذب گردشگران
-/۲۴	-/۹۸	۴	میزان تأثیر سطح حاصلخیزی اراضی
-/۳۴	۱/۰۹	۳/۱۹	میزان تأثیر طرح‌های ناسازگار با محیط‌زیست
-/۵۹	۱/۱۸۲	۳	میزان دسترسی به منابع و محصولات جنگلی
-/۳۹	۱/۲۶۳	۳/۱۶	میزان خسارت به محصولات بر اثر سرمازدگی

-/۴۰	-/۹۶۳	۲/۳۶	میزان مصرف مواد پروتئینی و رضایت از وضعیت تغذیه
-/۲۲	-/۹۵۵	۴/۲۲	تأثیر خشکسالی های اخیر
-/۳۲	۱/۱۷۷	۳/۶۱	میزان تأثیر سیل
-/۶۳	۱/۱۲۶	۱/۷۶۷	میزان استفاده از منابع تجدید پذیر
-/۵۷	۱/۰۵۲	۱/۸۳	میزان توجه مدیران به حفاظت از محیط زیست
-/۲۷	۱/۰۵۹	۳/۹	میزان فصلی بودن اشتغال و تأثیر آن بر ساکنان
-/۲۲	-/۹۵۰	۴/۳	میزان نوسانات مربوط به قیمت محصولات کشاورزی
-/۴۶	۱/۲۴۶	۲/۷۰	میزان استفاده از خانه های روستایی به عنوان مکان های اقامتی
-/۴۱	۱/۱۷۷	۲/۸۵	میزان استفاده مردم از وام و اعتبارهای مالی برای حمایت از کارآفرینی
-/۵۲	-/۹۹۵	۱/۹۰	میزان سرمایه گذاری و هزینه دولت در بخش اشتغال
-/۲۴	-/۹۶۶	۴	میزان بدهکاری به بانکها و منابع غیررسمی
-/۵۴	-/۷۷۰	۱/۴۲۰	میزان تمایل بخش خصوصی به سرمایه گذاری در منطقه
-/۳۹	-/۹۴۲	۲/۴۰	وضعیت مهارت های فنی و علمی
-/۴۷	-/۷۸۸	۱/۶۵	میزان دسترسی به خدمات آموزشی
-/۲۸	۱/۱۰۵	۳/۸۴۴	میزان نرخ بیکاری در سنین مختلف
-/۵۲	-/۹۰۰۶	۱/۷۰۲	وضعیت دوره ها و برنامه های آموزشی
-/۴۹	-/۸۵۰	۱/۷۲	سرمایه گذاری در بخش های غیر کشاورزی
-/۴۱	۱/۲۵	۳/۰۰۵	میزان اعتماد به علم و خلق روش های جدید
-/۳۹	۱/۲۶	۳/۲۰	میزان تأثیر نیروی انسانی ماهر و باسواد برای ایجاد روش های نو به جای روش های سنتی
-/۳۲	-/۹۶۶	۲/۹۷	میزان استفاده از شیوه های نوین کشت
-/۳۲	۱/۰۷۶	۳/۳۳	روحیه تعاون و همکاری
-/۴۳	۱/۱۸۳	۲/۷۴	وجود اختلافات قومی - قبیله ای
-/۵۵	۱/۰۱۸	۱/۸۴۳	سطح استفاده از رسانه ها و شبکه های اجتماعی
-/۳۸	۱/۰۸۰	۲/۸۱	میزان مشارکت در فعالیت های اجرایی
-/۲۲	-/۹۱۶	۴/۱۷۸	میزان مهاجرت جوانان به مناطق شهری برای شغل
-/۲۳	-/۹۱۶	۴/۰۱۸	میزان گرایش روستاییان به زندگی شهری
-/۴۹	۱/۱۳۳	۲/۳	میزان مخالفت های اجتماعی برای راه اندازی کسب و کار جدید زنان
-/۳۰	-/۹۶۹	۳/۲۴۵	تأثیر ارتباطات فامیلی بر معیشت
-/۴۲	۱/۱۰۹	۲/۶۰۹	تشکل های روستایی (NGO)
-/۴۴	۱/۲۲۸	۲/۸۰	تمایل جوانان به اشتغال در بخش کشاورزی

نتایج استنباطی

ارزیابی پایداری دارایی های معیشتی

جدول شماره ۵ نتایج یافته های توصیفی ارزیابی دارایی های معیشتی را نشان می دهد نتایج حاکی از آن است که میانگین شاخص دارایی های مالی، طبیعی و اجتماعی کمتر از حد متوسط و میانگین دارایی های انسانی و فیزیکی از حد وسط بالاتر به دست آمده است. مهم ترین عامل پایین بودن شاخص دارایی مالی را می توان، میزان بدهکاری به بانکها و منابع غیررسمی، میزان تمایل بخش خصوصی در منطقه و میزان سرمایه گذاری و هزینه دولت در بخش اشتغال دانست. با توجه به اینکه پاسخها در مقیاس طیف لیکرت کدگذاری شده در صورتی که میانگین امتیاز هر یک از دارایی ها از مقدار ۳ بیشتر باشد نشان دهنده میل به افزایش و به تبع آن پایداری تبیین می شود و اگر میانگین امتیاز دارایی از حد متوسط ۳ کمتر شود، وضعیت دارایی به سمت کاهش و ناپایداری تمایل دارد. در حالت کلی میانگین امتیاز دارایی معیشتی کل برابر ۲/۹۳ حاصل شده که اندکی از حد متوسط بیشتر بوده و در مجموع شاخص دارایی کل آزمودنی ها ناپایدار است. تحلیل میانگین عددی حاصل از دارایی های معیشتی با استفاده از آزمون t- استیودنت مبین پایین بودن دارایی های فیزیکی و اجتماعی در محدوده مورد مطالعه است. این در حالی است که بر اساس سطح معنی داری این آزمون، دارایی های طبیعی، مالی و انسانی میل به پایداری دارد.

جدول (۶). ارزیابی پایداری دارایی‌های معیشتی به تفکیک با استفاده از آزمون t تک نمونه‌ای

نوع دارایی	میانگین	انحراف معیار	آماره t استیودنت (مقدار آزمون = ۳/۰۰)
فیزیکی	۲/۳۲	۰/۰۲۰	-۳۳/۰۲۵
طبیعی	۳/۴۰	۰/۰۲۷	۱/۵۰۱
مالی	۳/۰۰	۰/۰۲۴	-۰/۳۱۳
انسانی	۳/۰۰	۰/۰۲۴	-۰/۳۱۳
اجتماعی	۲/۹۵	۰/۰۲۵	-۱/۹۰۶
دارایی معیشتی کل	۲/۹۳		

جدول شماره ۶ نتایج حاصل از تحلیل واریانس را در بین متغیرهای ۵ گانه معیشت پایدار نشان می‌دهد. نتایج حاکی از آن است که متغیرهای طبیعی، انسانی و مالی بین ۳ تیپ مختلف روستایی دارای اختلاف معنی‌دار نبوده و بین متغیرهای فیزیکی / اجتماعی اختلاف معنی‌داری مشاهده گردید.

جدول (۷). بررسی تفاوت میانگین شاخص‌های معیشت پایدار در تیپ‌های مختلف روستایی

شاخص/متغیر	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	مقدار F	p
فیزیکی	۳/۷۲۳	۴	۱/۸۶۲	۱۳/۳۵۲	...
طبیعی	۰/۴۱	۴	۰/۰۲۰	۰/۷۸	۰/۹۲۵
مالی	۰/۹۴۹	۴	۰/۴۷۵	۲/۰۹۹	۰/۱۲۴
انسانی	۰/۹۴۹	۴	۰/۴۷۵	۲/۰۹۹	۰/۱۲۴
اجتماعی	۳/۹۴۴	۴	۱/۹۷۲	۹/۵۱۷	...

معنی‌داری در سطح ۹۵ درصد

معنی‌داری در سطح ۹۹ درصد

بررسی همبستگی شاخص‌های دموگرافیک در میزان وابستگی به معیشت

نتایج بررسی همبستگی شاخص‌های دموگرافیک و وابستگی به معیشت در جدول شماره ۷ آمده است. یافته‌ها نشان می‌دهد بین جنسیت و دارایی‌های فیزیکی، طبیعی، مالی و انسانی همبستگی منفی وجود دارد. بین میزان سن و دارایی‌های فیزیکی، مالی، انسانی، طبیعی و اجتماعی همبستگی مثبت وجود دارد. بین میزان تحصیلات و دارایی‌های پنج‌گانه معیشتی همبستگی مثبت وجود دارد بین شغل و دارایی‌های پنج‌گانه معیشتی همبستگی منفی وجود دارد و محل سکونت با دارایی‌های انسانی، فیزیکی، مالی و طبیعی همبستگی منفی و با دارایی اجتماعی همبستگی مثبت وجود دارد.

جدول (۸). همبستگی دارایی‌های معیشتی و پارامترهای معیشت

شاخص‌های دموگرافیک	فیزیکی	طبیعی	مالی	انسانی	اجتماعی
جنسیت	-۰/۰۴۰	-۰/۰۶۵	-۰/۰۱۶	-۰/۰۱۶	-۰/۰۵۰
سن	-۰/۰۲۵	-۰/۱۱۸	۰/۰۳۵	۰/۰۳۵	-۰/۰۳۴
تحصیلات	-۰/۰۸۶	-۰/۱۵۸	۰/۰۳۴	-۰/۰۳۴	-۰/۰۱۷
شغل	-۰/۰۳۸	-۰/۰۱۶	-۰/۱۴۴	-۰/۱۴۴	-۰/۰۱۶
محل سکونت	-۰/۲۵۶	-۰/۰۲۱	-۰/۱۰۷	-۰/۱۰۷	-۰/۱۲۵

توانایی متغیرهای مستقل در پیش‌بینی متغیر وابسته پژوهش

همان‌طوری که در جدول شماره ۸ نشان داده شده است، در گام اول متغیر مستقل "طبیعی" با ضریب تعیین ۰/۴۱۰ وارد معادل شد. مقدار عددی این ضریب بیان‌گر آن است که در حدود ۵۰ درصد تغییرات مرتبط با مباحث مربوط به معیشت پایدار ناشی از عوامل طبیعی هست. در گام دوم متغیر مستقل "عوامل انسانی" وارد معادله گردید که به همراه متغیر قبلی ۴۶/۲ درصد تغییرات را تبیین نمود. در گام سوم متغیر مالی و در گام چهارم متغیر اجتماعی به ترتیب وارد معادله گردید که پس از وارد شدن متغیر چهارم عملیات متوقف گردید. در مجموع چهار متغیر ذکر شده به‌عنوان متغیرهای مستقل؛ ۵۹/۱ درصد از تغییرات متغیر وابسته (معیشت پایدار) را در منطقه مورد مطالعه پیش‌بینی می‌کنند ($R^2 = 0/591$) معادله رگرسیونی متغیرهای مستقل و وابسته نیز به‌صورت رابطه شماره ۱ می‌باشد.

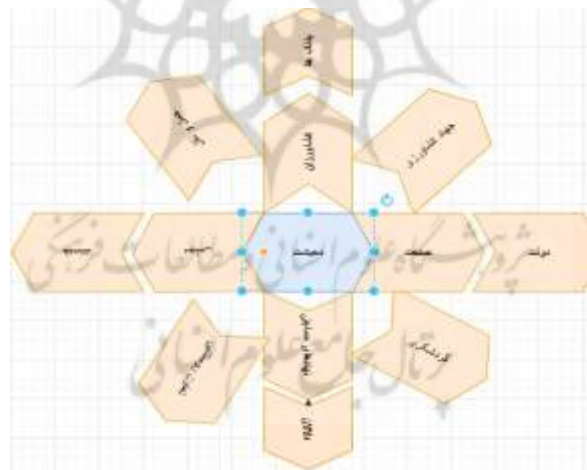
جدول (۹). توانایی متغیرهای مستقل در پیش‌بینی متغیر وابسته پژوهش

متغیرها	B	Beta	T	Sig	R	R^2
فیزیکی	۲/۲۷					
طبیعی (X_1)	۰/۵۰۲	-۰/۴۷۲	۶/۲۱	۰/۰۰۰	۰/۶۴۹	۰/۴۱۰
انسانی (X_2)	۰/۴۱۱	-۰/۳۴۰	۳/۵۹	۰/۰۰۰	۰/۷۰۳	۰/۴۶۲
مالی (X_3)	۰/۳۳	-۰/۱۸۰	۳/۹۲	۰/۰۱۱	۰/۷۱۱	۰/۵۷۰
اجتماعی (X_4)	-۰/۲۱۰	-۰/۱۴۱	-۳/۴۹	۰/۰۰۸	۰/۷۳۲	۰/۵۹۱

$$Y = 2/27 + 0/502 X_1 + 0/411 X_2 + 0/303 X_3 - 0/210 X_4$$

رابطه شماره (۱): معادله رگرسیونی

مدل مفهومی ذینفعان معیشت مردم منطقه

شکل (۳). مدل مفهومی ذینفعان معیشت مردم منطقه

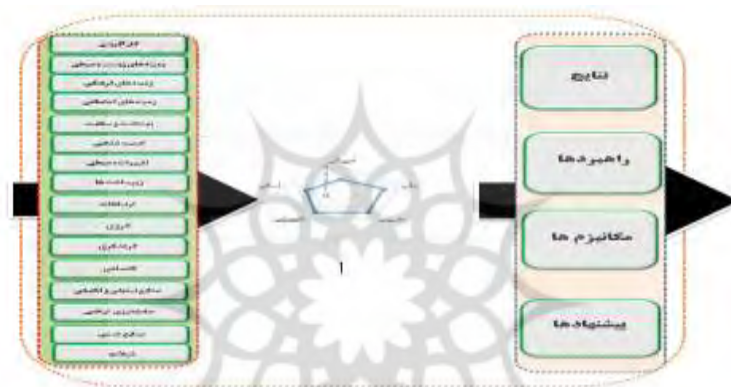
ذینفع یا stake holder یک واژه عربی است که هم ذینفعان و هم ذی‌ضرران را در برمی‌گیرد. تمام گروه‌ها، افراد و یا سازمان‌های که بر معیشت مردم اثر می‌گذارند و یا به هر طریقی با معیشت مردم سروکار دارند و یا از آن اثر می‌پذیرند ذینفع نامیده می‌شود.

همان‌طور که از شکل مشخص است معیشت یک رابطه دوطرفه با دولت، مجلس، گردشگری، صنعت، حمل‌ونقل .... دارد. یعنی اینکه هر کدام از این متغیرها می‌تواند به طرز مستقیم یا غیرمستقیم بر روی معیشت مردم تأثیر بگذارند، مثلاً گردشگران می‌توانند با سفر به مناطق روستایی باهدف دیدن جاذبه‌های طبیعی یا مکان‌های تاریخی علاوه بر آثار فرهنگی و اجتماعی آثار اقتصادی فراوانی بر خود بر جای بگذارند. یا مثلاً تصمیمات دولت می‌تواند تأثیر مثبت یا منفی بر روی معیشت مردم داشته باشد درعین حال نتایج این تصمیمات به دولت برمی‌گردد اگر این تصمیمات به اقتصاد مردم کمک کند مردم نیز از دولت راضی خواهند بود و بالعکس.

تشریح و پیاده‌سازی الگوی سیپ

الگوی سیپ الگوی است که برای ارزشیابی به کار می‌رود مهم‌ترین هدف ارزشیابی بهبود و اصلاح است این الگو شامل چهار بخش ورودی (input) زمینه (context) فرآیند (process) و محصول (product) می‌باشد. ما در بررسی منطقه مورد مطالعه از این الگو استفاده کرده تا به ارزیابی روستاهای مورد مطالعه در این پژوهش بپردازیم.

ورودی یا (input) در پژوهش کنونی شامل سؤالات در قالب پرسشنامه شامل (کارآفرینی، زمینه‌های زیست‌محیطی، فرهنگی، اجتماعی، بهداشت و سلامت، امنیت غذایی، تغییرات محیطی، زیرساخت‌ها، ارتباطات، انرژی، گردشگری و اقتصادی) و مشاهده علنی و مصاحبه در سه تیپ روستایی برخوردار، نیمه برخوردار و کم برخوردار (context) مورد بررسی قرار گرفت که پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها به این نتایج رسیدیم میانگین شاخص‌ها در هر ۵ بعد دارایی‌های معیشتی (فیزیکی، طبیعی، انسانی، مالی و اجتماعی) در حد متوسط بودند که نشان‌دهنده این مطلب است که در کل روستاهای مورد مطالعه از وضعیت مطلوبی برخوردار نیستند این در حالی است که بر اساس سطح معنی‌داری ۵ بعد دارایی‌های معیشتی میل به پایداری دارند.

شکل (۴). چهارچوب مفهومی تبیین شده تحقیق

الگوی ارزشیابی سیپ چهار نوع ارزشیابی را ارائه می‌کند موقعیت یا زمینه (context) درون داد (input) فرآیند (process) و فرآورده (product) تشکیل شده است.

الگوی cipp یک چارچوب جامع برای ارزشیابی در زمینه‌های مختلف فراهم کرده است و مهم‌ترین هدف ارزشیابی در این الگو بهبود عملکرد برنامه است، الگوی ارزشیابی سیپ فرآیندی چرخشی است که به فرآیند توجه دارد نه به محصول یا بازده.

در پژوهش حاضر از الگوی سیپ استفاده شده است. در چارچوب اولیه یک سری ورودی یا (input) داشتیم که شامل (کارآفرینی، زمینه‌های زیست‌محیطی، زمینه‌های فرهنگی، بهداشت و سلامت، امنیت غذایی، تغییرات محیطی، امنیت غذایی، ارتباطات، انرژی، گردشگری و اقتصادی) بود و زمینه (context) شامل سه تیپ روستاهای برخوردار، نیمه برخوردار و کم برخوردار می‌باشد در بخش فرآیند (process) یک پنج‌ضلعی منتظم داشتیم که شامل پنج بعد دارایی‌های معیشت (فیزیکی، اجتماعی، انسانی، طبیعی و مالی) که یک پنج‌ضلعی منتظم بود اما بعد از مشاهده‌های میدانی و مصاحبه با مردم و نتایج به دست آمده به مدل مفهومی که در بالا مشاهده می‌کنید رسیدیم. در مدل مفهومی جدید در بخش ورودی (input) علاوه بر مؤلفه‌های قبلی تعداد مؤلفه شامل (صنایع تبدیلی و تکمیلی، حاصل خیزی اراضی، صنایع دستی و شیلات) می‌باشد و در بخش فرآیند (process) یک پنج‌ضلعی نامنتظم (که سرمایه فیزیکی ۲/۳۳، سرمایه اجتماعی ۲/۹۴، سرمایه انسانی ۲/۴۵، سرمایه طبیعی ۲/۹۵ و سرمایه مالی ۳/۰۱) می‌باشد و در بخش محصول (product) که شامل نتایج، پیشنهادات و راهبردها و مکانیزیم می‌باشد که با اجرای آن‌ها در منطقه می‌توانیم باعث ایجاد درآمد، کاهش بیکاری، کاهش مهاجرت، اشتغال، کاهش خروج نیروی کار، ایجاد فرصت‌های کارآفرینی و سرمایه‌گذاری توسط بخش خصوصی باشیم.

نتیجه گیری

هدف این پژوهش ارزیابی وضعیت معیشت پایدار جوامع روستایی شهرستان دره شهر است که با توجه به اطلاعات جمع آوری شده از روستاهای این شهرستان و تجزیه و تحلیل های صورت گرفته، که از طریق نتایج معیشتی بین سه تیپ روستاهای برخوردار، نیمه برخوردار و کم برخوردار با مقایسه متغیرهای معیشت می باشد.

در خصوص سرمایه فیزیکی یافته ها نشان داد وضعیت به بازار رسانی تولیدات و محصولات کشاورزی و وضعیت زیرساخت های فعالیت های زراعی خیلی ضعیف است این در حالی است که معیشت اصلی روستاهای مورد مطالعه از کشاورزی تأمین می شود. که با نتایج مطالعات دربان آستانه و همکاران در سال ۱۳۹۷ مطابقت دارد.

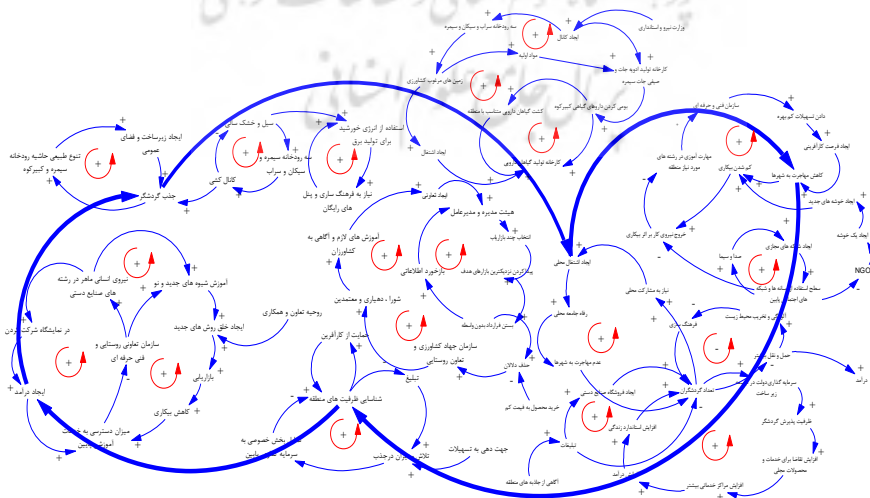
در خصوص عوامل طبیعی یافته ها نشان داد که خشک سالی ها اخیر بیشترین تأثیر را بر وضعیت معیشتی روستاهای مورد مطالعه داشته است که با نتایج بذرافشان و همکاران ۱۳۹۷ و دربان آستانه و همکاران، ۱۳۹۷ مطابقت دارد.

در خصوص عوامل مالی یافته ها نشان داد نوسانات مربوط به محصولات کشاورزی بسیار در زندگی مردم تأثیر دارد، همچنین یافته ها نشان داد سرمایه گذاری به منظور ایجاد اشتغال توسط دولت و میزان تمایل بخش خصوصی جهت سرمایه گذاری در روستاهای مورد مطالعه بسیار پایین می باشد و میزان بدهکاری به بانک ها و منابع غیر رسمی بسیار بالا می باشد که با نتایج تحقیقات ویسی و همکاران، ۱۳۹۶ و پرا واکار و همکاران ۲۰۱۳ مطابقت دارد

در خصوص انسانی یافته ها نشان داد میزان دسترسی به خدمات آموزشی در خصوص مباحث معیشت و اشتغال، نرخ بیکاری در سنین مختلف و وضعیت دوره ها و برنامه های آموزشی در ارتباط با معیشت بسیار پایین می باشد؛ که با نتایج تحقیقات جمعه پور و احمدی، ۱۳۹۰ مطابقت دارد. همچنین روحیه تعاون و همکاری و ارتباطات فامیلی در بین اهالی روستاهای مورد مطالعه در خصوص فعالیت های معیشتی بالا می باشد که با نتایج بذرافشان و همکاران ۱۳۹۷ و اودایا کیومارا و شرسا ۲۰۱۱ مطابقت دارد.

در خصوص عوامل اجتماعی یافته ها نشان داد گرایش روستاییان به زندگی شهری و خروج نیروی کار و مهاجرت جوانان به مناطق شهری بسیار بالا می باشد که با نتایج تحقیقات جمعه پور و احمدی، ۱۳۹۰ مغایرت و با نتایج تحقیق نتایج آلیسون و آلیس ۲۰۰۱ مطابقت دارد همچنین سطح استفاده از رسانه ها و شبکه های اجتماعی بسیار پایین است.

با توجه به این که رویکرد مطالعه حاضر با توجه به هدف پژوهش به صورت سیستماتیک (کل نگر) می باشد، لذا با استناد به روابط علی معلولی تعریف شده در بخش های ۵ گانه چارچوب معیشت پایدار، اقدام به طراحی روابط علی و معلولی کل سیستم به شرح به شکل شماره ۴ شده است.

شکل (۵). روابط علی و معلولی سیستمی با توجه به چارچوب مفهومی تحقیق

در مدل علت و معلولی حلقه‌های مثبت همدیگر را تقویت کرده و حلقه مثبت باعث بهبود و رفع مشکل می‌شود همان‌طور که مشاهده می‌کنید اگر سازمان تعاون روستایی و فنی و حرفه‌ای به نیروی‌های ماهر در بخش صنایع‌دستی آموزش (علی بیگی و مهدی زاده، ۱۳۹۵ و محمدی و همکاران، ۱۳۹۴) دهد این آموزش‌ها با شیوه‌های جدید و نو باشد که باعث ایجاد خلق روش‌های جدید و نو (علی بیگی و مهدی زاده، ۱۳۹۵ و فراهانی و همکاران، ۱۳۹۲ و صفری علی اکبری و صادقی، ۱۳۹۴) می‌شود که با بازاریابی مناسب از طرف این نهادها یا آموزش‌های بازاریابی مناسب به آن‌ها و همچنین ایجاد روحیه تعاون و همکاری (علی بیگی و مهدی زاده، ۱۳۹۵ و صفری اکبری و صادقی، ۱۳۹۴ و سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۳) باعث کاهش بیکاری (رکن الدین افتخاری و قادری، ۱۳۸۰) می‌شود. از طرف دیگر با ایجاد نمایشگاه و بازاریابی (محمدی و همکاران، ۱۳۸۰) در فضای مجازی ضمن احیاء صنایع‌دستی منطقه منجر به ایجاد درآمد می‌شود که با این کار تا حدودی از میزان کمبود خدمات آموزشی در خصوص اشتغال و معیشت کاسته می‌شود.

سطح استفاده از رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی پایین (بذرافشان و همکاران، ۱۳۹۶ و مهدی زاده و علی بیگی، ۱۳۹۴) در خصوص معیشت در منطقه مورد مطالعه پایین است که باید توسط صداوسیما و ایجاد شبکه‌های مجازی تلاش شود که روستاییان در خصوص معیشت و اشتغال از آگاهی بیشتری برخوردار شوند. خروج نیروی کار بر اثر بیکاری در منطقه مورد مطالعه بالا است که سازمان فنی و حرفه‌ای باید با توجه به نیاز منطقه و در رشته‌های که نیاز منطقه است به جوانان آموزش و با تسهیلات (صفری علی اکبری و صادقی، ۱۳۹۴ و محمدی و همکاران، ۱۳۹۵ و مهدی زاده و علی بیگی، ۱۳۹۵) به افراد آموزش دیده باعث ایجاد کارآفرینی شوند که با این کار باعث کاهش مهاجرت (رکن الدین افتخاری و قادری، ۱۳۸۰ و محمدی و همکاران، ۱۳۹۵) و همچنین کاهش بیکاری (محمدی و همکاران، ۱۳۹۵ و ویسی و همکاران، ۱۳۹۵) شوند.

آموزش و ایجاد گروه‌های NGO در میان روستاییان باعث ایجاد خوشه‌های می‌شود که این خوشه‌های منجر به ایجاد بنگاه‌ها شوند که باعث افزایش اشتغال و کاهش بیکاری می‌شود.

تمایل بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری (صفری علی اکبری و صادقی، ۱۳۹۴ و محمدی یگانه و همکاران، ۱۳۹۲ و اکبریان روتیزی، ۱۳۹۳) بسیار پایین است که با شناسایی ظرفیت‌های منطقه و تبلیغات می‌توان سرمایه‌گذاری را افزایش داد. مدیران باید تلاش کنند با حمایت از کارآفرین (صفری علی بیگی و صادقی، ۱۳۹۴) با توجه به نیازهای منطقه و تبلیغ و همچنین جهت‌دهی به تسهیلات تمایل بخش خصوصی را به سرمایه‌گذاری افزایش دهند.

با توجه به اینکه روستاهای شهرستان دره شهر از تنوع طبیعی زیادی برای جذب گردشگر برخوردارند ولی عدم توجه و عدم زیرساخت‌ها باعث شده که از این نعمت‌های خدادادی استفاده نشود. حاشیه رودخانه سیمره و کبیر کوه تنوع طبیعی متنوعی دارد که با ایجاد زیرساخت‌های کافی و مناسب (بذرافشان و همکاران، ۱۳۹۶ و صفری علی اکبری و صادقی، ۱۳۹۵) و ایجاد فضای عمومی و مبلمان می‌توان از این ظرفیت استفاده کرد همچنین با کانال‌کشی سد سیمره می‌توان که هم سیل جلوگیری هم اراضی روستاهای حاشیه سد سیمره از آب برخوردار می‌شوند. در فصل تابستان چون هوای این منطقه گرم است با آگاهی دادن و فرهنگ‌سازی و دادن پنل‌های رایگان می‌توان از انرژی خورشید برای تولید برق استفاده کرد که باعث صرفه‌جویی در هزینه‌های روستاییان و استفاده از انرژی‌ها تجدید پذیر در منطقه می‌شود.

یک حلقه متقی که در شکل مشاهده می‌کنید به این جهت است که حمل‌ونقل بیشتر (صفری علی اکبری و صادقی، ۱۳۹۴) باعث آلودگی بیشتر شده و تخریب محیط‌زیست می‌شود و علاوه بر این بردن طبیعت و ایجاد خسارت هزینه نیز دارد به این علت یک حلقه یا لوپ منفی است. برای حذف دلالتان که محصولات کشاورزی را به قیمت نازل از کشاورزان خریداری می‌کنند سازمان تعاون روستایی و جهاد کشاورزی با همکاری شورا و دهیاری و معتمدین محلی باید آموزش‌های لازم و آگاهی را در خصوص ایجاد تعاونی (بذرافشان و همکاران، ۱۳۹۶ و سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۳) بدهند و همچنین تسهیلات (سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۳ و فراهانی و همکاران) لازم را برای درست کردن انبار در اختیار آنان قرار دهد با این کار کشاورزان برای فروش محصولاتشان تعاونی تشکیل

می دهند که با انتخاب بازاریاب توسط هیئت مدیره و پیدا کردن نزدیک ترین بازارهای هدف و بستن قرارداد بدون واسطه (محمدی و همکاران، ۱۳۹۵) دلالت حذف خواهند شد و با توجه به زمین های مرغوب کشاورزی و اینکه اکثر روستاها در حاشیه رودخانه سیمره قرار دارند با کانال کشی سد سیمره کشاورزان از دادن آب بها راحت و زمین های بیشتری زیر کشت می رود.

با توجه به اینکه کارخانه فرآوری گیاهان دارویی در منطقه وجود دارد و انواع گیاهان دارویی در منطقه کبیر کوه می روید اداره منابع طبیعی و کارشناسان جهاد کشاورزی تلاش کنند که این گیاهان دارویی را در زمین های کشاورزی کشت کنند که باعث اشتغال و درآمد برای مردم منطقه خواهد شد.

روستاهای این شهرستان از جاذبه های طبیعی و آثار تاریخی متنوعی برخوردار هستند که باید با تبلیغات گردشگران را جذب کرد و با ایجاد فروشگاه صنایع دستی و جذب بیشتر گردشگر می توان ایجاد اشتغال برای زنان منطقه کرد، از طرف دیگر سرمایه گذاری دولت در توسعه زیرساخت ها باعث افزایش گردشگر و افزایش تقاضا برای محصولات و خدمات محلی (رکن الدین افتخاری و قادری، ۱۳۸۰ و محمدی و همکاران، ۱۳۹۵) و افزایش مراکز خدماتی بیشتر شده که باعث ایجاد درآمد (رکن الدین افتخاری و قادری، ۱۳۸۰ و ویسی و همکاران، ۱۳۹۶) برای مردم محلی می شود. اما افزایش گردشگر نیاز به مشارکت محلی (رکن الدین افتخاری و قادری، ۱۳۸۰) دارد که این مشارکت باعث ایجاد اشتغال برای مردم و رفاه آنان و عدم مهاجرت (صفری علی اکبری و صادقی، ۱۳۹۴) به شهرها می شود. از طرف دیگر (حلقه منفی) افزایش گردشگر باعث حمل و نقل بیشتر و در نتیجه باعث آلودگی و تخریب محیط زیست خواهد شد که نیاز به فرهنگ سازی و توجه مسئولین دارد. اما جذب گردشگر نیاز به تبلیغات دارد منفی می باشد زیرا تبلیغات نیاز به هزینه دارد.

منابع:

- اعظمی، موسی، هاشمی امین، ناهید، ۱۳۹۶، تحلیل تأثیرات شرکت‌های کشت و صنعت بر دارایی‌های خانوارهای کارگران شاغل با رویکرد معیشت پایدار (مورد مطالعه: کشت و صنعت میاندوآب خوزستان)، پژوهش‌های روستایی، ۴، ۵۹۱-۶۰۶.
- بذرافشان، جواد، طولابی نژاد، مهرشاد، حملی، نجمه، ۱۳۹۷، بررسی عوامل و محرک‌های تغییر الگوی معیشت روستاهای مناطق مرزی مورد مطالعه دهستان مینان شهرستان سرباز، تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۴۹، ۱۲۷-۱۵۰.
- توکلی، مرتضی، احمدی، شیرکو، فاضل نیا، غریب، ۱۳۹۵، تحلیل عوامل مؤثر بر معیشت روستایی بررسی موردی روستاهای شهرستان سردهشت، ۵۸، ۶۳-۸۱.
- دربان آستانه، علیرضا، مطیعی لنگرودی، سیدحسن. و قاسمی، فریبا. ۱۳۹۶، شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر معیشت پایدار کشاورزان. مورد مطالعه: شهرستان شازند، مجله پژوهش‌های روستایی، تابستان ۱۳۹۷، شماره ۲: ۳۲۴ - ۳۲۷.
- سجاسی قیداری، حمدالله، صادقلو، طاهره، شکوری فرد، اسماعیل، ۱۳۹۵، سنجش سطح دارایی‌های معیشتی در مناطق روستایی با رویکرد معیشت پایدار مطالعه موردی روستاهای شهرستان تایباد، ۱۳۹۵، ۱۹۷-۲۱۶.
- صراف، مظفر. شمسایی، مصطفی. ۱۳۹۱. عوامل مؤثر بر شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی شهری و راهبرد بقای خانوار. مورد پژوهی: محله اسلام‌آباد منطقه شهرداری تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید بهشتی، ایران.
- کریمی، کبری، کرمی دهکردی، اسماعیل، ۱۳۹۴، بهره‌برداری از مراتع و لزوم متنوع معیشت خانوارهای روستایی مطالعه موردی شهرستان ماه‌نشان، پژوهش‌های روستایی، ۲، ۳۴۳-۳۶۸.
- مهدی زاده، حسین، علی بیگی، جواد، ۱۳۹۵، بررسی صنایع کوچک بهبود معیشت خانوارهای روستایی بررسی موردی: شهرستان سیروان چرداول، شماره ۴، ۱۳۹-۱۵۵.
- ویسی، فرزاد، صدیق قربانی، محمد، داستوار، عدنان، ۱۳۹۶، تحلیل اثر بازارچه‌های مرزی بر معیشت پایدار پس‌کرانه‌های روستایی - مورد مطالعه بخش خاو میرآباد شهرستان مریوان، شماره ۸، ۵۳۳-۵۲۱
- Allison, E, Elice, f, 2001, The Livelihood Approach and Management of Small-scale Fisheries, Marine Policy, 25, 377-388.
- Bebbington, Anthony, 1999, Capitals and capabilities: A framework for analyzing peasant viability, rural livelihoods and poverty, World Development, 27, 2021-2044.
- Barrett, C, B, Reardon, T, Webb, P, 2001, Nonfarm income diversification and household livelihood strategies in rural Africa: Concepts dynamics and policy implications. Food Policy. 26, 315-331.
- Belecher, B, Bastide, F, casteella, j c, Boissiere, m, 2012, development of a village level live lihood monitoring tool: Acase- study in veingkam District, Lao pdr international forestry review, 14.
- Colombo, E., Romeo, F., Mattarolo, L., Barbier, J. Morazzo, M. 2018. An impact evaluation framework based on sustainable livelihoods for energy development projects: an application to Ethiopia. Energy Research & Social Science. 39: 78-92.
- Ideas for development. Earth Scan Publication, London, Sterling VA Chambers, Robert, 2005,
- Department for International Development (DFID), 1999, Sustainable livelihoods guidance sheets. London: Department for International Development.
- Department for inter national development, 2008, sustainable livelihoods guidance sheets London , 1-8.

- Fourance, p, 2001, Transport and sustainable rural livelihood, rural transport knowledge base, rural travel and transport program Washington D. C: world bank.
- Mbaiwaa, Joseph E, Stronzab, Amanda I, 2010, "The effects of tourism development on rural livelihoods in the Okavango Delta", Botswana, Journal of Sustainable Tourism, 18,635-656.
- Morse, s. 2013, The htheory behind the sustainable livelihood approach, in: s, morse & n.Mcnamara. sustainable livelihood Approach: A critique of theory and practice.brline: springer, 15-60.
- Pravakar, Pijush, Sarker, Bhakta, Rahman, Mahabubar, and Hossain, Beial, 2013, present sttus of fish Farming and Livelihood of Fish farmares in shanrastiupazila of chandpur District, Bangladesh, American-Eurasian Journal of Agriculture and Environmental Science, 13, 391-397.
- Udayakumara, E P N, Shrestha, RP, (2011). Assessing livelihood for improvement: Samanalawewa reservoir environs, Sri Lanka, International Journal of Sustainable Development and World Ecology, 18(4), 366-376
- Shen, Fujun, 2009, Tourism and Sustainable Livelihoods Approach: Application within the Chinese context, Ph.D. thesis, Lincoln university.
- United Nations Industrial Development Organization (UNIDO), International Fund for Agriculture Development & Food and Agriculture Organization (FAO), 2008, The importance of agroindustry for socio-economic development and poverty reduction . Paper presented at The Side-Event on How Agro-Industry Can Help Eradicate Poverty, New York, USA,
- Wang, Na, Gao, Ying, Wang, Youghong, Li, Xiangfei, 2016, Adoption of ecofriendly soil-management practices by smallholder farmers in Shandong Province of China, Soil Science and Plant Nutrition.62,185-193.
- Yaro, Joseph Awetori, 2006, Is deagrarianisation real? A study of livelihood activities in rural northern Ghana. The Journal of Modern African Studies, 44, 125- 156.